

ПРАВНИКАМ НОТАРЯМ АДВОКАТАМ

Серія «Коментарі та аналітика»

ЦИВІЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР

Том 10

КРЕДИТНІ ТА РОЗРАХУНКОВІ
ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.
ДОГОВІР КОМЕРЦІЙНОЇ КОНЦЕСІЇ.
ДОГОВІР ПРО СПІЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

За редакцією професора
І. В. Спасибо-Фатєєвої

ПОЯСНЕННЯ
ТЛУМАЧЕННЯ
РЕКОМЕНДАЦІЇ

з використанням позицій
ВИЩИХ СУДОВИХ ІНСТАНЦІЙ УКРАЇНИ
НАУКОВЦІВ
ФАХІВЦІВ

СУДДЯМ ВИКЛАДАЧАМ СТУДЕНТАМ

Харків
«Право»
2015

Серія заснована 2009 року

Автори

Л. М. Долгополова, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (статті 1069 (спільно з Є. О. Тупицькою), 1070, 1075);

Б. П. Карнаух, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (стаття 1143);

В. І. Крат, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (статті 1077–1086);

О. О. Первомайський, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка (статті 1118, 1124–1125);

О. П. Печений, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (статті 1054–1057¹, 1076, 1130–1131, 1136);

О. П. Посполітак, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри гуманітарного розвитку ПВНЗ «Міжнародний інститут менеджменту» (статті 1087–1101);

О. М. Соловійов, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (статті 1046–1053, 1058–1063);

І. В. Спасибо-Фатєєва, доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України (статті 1132–1135, 1137–1138, 1141);

О. А. Сурженко, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (статті 1139–1140);

Є. О. Тупицька, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (стаття 1069 (спільно з Л. М. Долгополовою));

А. О. Уразова, аспірантка кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (стаття 1142);

М. В. Ус, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (статті 1071–1073);

Н. Ю. Філатова, кандидат юридичних наук, асистент кафедри цивільного права № 1 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (статті 1066–1068, 1074);

Р. Ю. Ханик-Посполітак, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри галузевих правових наук Національного університету «Києво-Могилянська академія» (статті 1102–1106);

Г. В. Цірат, кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства Університету сучасних знань (статті 1115–1117, 1119–1123, 1126–1129);

В. Л. Яроцький, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, член-кореспондент Національної академії правових наук України (статті 1064–1065)

* В 11 т. в авторському колективі допущено помилку. Слід читати: І. Е. Берестова – кандидат юридичних наук, доцент, заступник начальника правового управління – начальник наукового експертного відділу Верховного Суду України.

Зміст

Глава 71 ПОЗИКА. КРЕДИТ. БАНКІВСЬКИЙ ВКЛАД

§ 1. Позика

Стаття 1046. Договір позики	9
Стаття 1047. Форма договору позики	14
Стаття 1048. Проценти за договором позики	15
Стаття 1049. Обов'язок позичальника повернути позику	18
Стаття 1050. Наслідки порушення договору позичальником.....	21
Стаття 1051. Оспорювання договору позики.....	23
Стаття 1052. Забезпечення виконання зобов'язання позичальником.....	24
Стаття 1053. Новація боргу у позикове зобов'язання	25

§ 2. Кредит

Стаття 1054. Кредитний договір	26
Стаття 1055. Форма кредитного договору.....	36
Стаття 1056. Відмова від надання або одержання кредиту	38
Стаття 1056 ¹ . Проценти за кредитним договором.....	40
Стаття 1057. Комерційний кредит	55
Стаття 1057 ¹ . Правові наслідки недійсності кредитного договору.....	58

§ 3. Банківський вклад

Стаття 1058. Договір банківського вкладу.....	68
Стаття 1059. Форма договору банківського вкладу.....	78
Стаття 1060. Види банківських вкладів.....	81
Стаття 1061. Проценти на банківський вклад.....	85
Стаття 1062. Внесення грошових коштів на рахунок вкладника іншою особою.....	92
Стаття 1063. Договір банківського вкладу на користь третьої особи.....	96
Стаття 1064. Ощадна книжка	99
Стаття 1065. Ощадний (депозитний) сертифікат	102

Глава 72

ДОГОВІР БАНКІВСЬКОГО РАХУНКА

Стаття 1066. Договір банківського рахунка	105
Стаття 1067. Укладення договору банківського рахунка.....	127
Стаття 1068. Операції за рахунком, що виконуються банком	140
Стаття 1069. Кредитування рахунка	152
Стаття 1070. Проценти за користування коштами, що знаходяться на рахунку	157
Стаття 1071. Підстави списання грошових коштів з рахунка	161
Стаття 1072. Черговість списання грошових коштів з рахунка.....	166
Стаття 1073. Правові наслідки неналежного виконання банком операцій за рахунком клієнта	171
Стаття 1074. Обмеження права розпоряджання рахунком	179
Стаття 1075. Розірвання договору банківського рахунка.....	189
Стаття 1076. Банківська таємниця	193

Глава 73

ФАКТОРИНГ

Стаття 1077. Поняття договору факторингу	204
Стаття 1078. Предмет договору факторингу.....	215
Стаття 1079. Сторони у договорі факторингу.....	222
Стаття 1080. Недійсність заборони відступлення права грошової вимоги	229
Стаття 1081. Відповідальність клієнта перед фактором	233
Стаття 1082. Виконання боржником грошової вимоги факторові.....	237
Стаття 1083. Наступне відступлення права грошової вимоги.....	245
Стаття 1084. Права фактора.....	248
Стаття 1085. Зустрічні вимоги боржника	251
Стаття 1086. Захист прав боржника	256

Глава 74

РОЗРАХУНКИ

§ 1. Загальні положення про розрахунки

Стаття 1087. Форми розрахунків.....	259
Стаття 1088. Види безготівкових розрахунків.....	268

§ 2. Розрахунки із застосуванням платіжних доручень

Стаття 1089. Загальні положення про розрахунки із застосуванням платіжних доручень.....	273
Стаття 1090. Умови виконання банком платіжного доручення.....	278
Стаття 1091. Виконання платіжного доручення.....	281
Стаття 1092. Відповідальність за невиконання або неналежне виконання платіжного доручення.....	283

§ 3. Розрахунки за акредитивом

Стаття 1093. Акредитив.....	287
Стаття 1094. Відкличний акредитив.....	298
Стаття 1095. Безвідкличний акредитив.....	300
Стаття 1096. Виконання акредитива.....	301
Стаття 1097. Відповідальність банку, що виконує акредитив.....	304
Стаття 1098. Закриття акредитива.....	304

§ 4. Розрахунки за інкасовими дорученнями

Стаття 1099. Загальні положення про розрахунки за інкасовими дорученнями.....	306
Стаття 1100. Виконання інкасового доручення.....	313
Стаття 1101. Повідомлення про проведені операції.....	317

§ 5. Розрахунки із застосуванням розрахункових чеків

Стаття 1102. Загальні положення про розрахунки із застосуванням розрахункових чеків.....	318
Стаття 1103. Оплата чека.....	328
Стаття 1104. Інкасування чека.....	331
Стаття 1105. Повідомлення про несплату чека.....	333
Стаття 1106. Наслідки несплати чека.....	335

Глава 76

КОМЕРЦІЙНА КОНЦЕСІЯ

Стаття 1115. Договір комерційної концесії.....	337
Стаття 1116. Предмет договору комерційної концесії.....	352

Стаття 1117. Сторони в договорі комерційної концесії.....	355
Стаття 1118. Форма договору комерційної концесії	356
Стаття 1119. Договір комерційної субконцесії.....	361
Стаття 1120. Обов'язки праволодільця	363
Стаття 1121. Обов'язки користувача.....	373
Стаття 1122. Особливі умови договору комерційної концесії	381
Стаття 1123. Відповідальність праволодільця за вимогами, що пред'являються до користувача.....	384
Стаття 1124. Право користувача на укладення договору комерційної концесії на новий строк.....	385
Стаття 1125. Зміна договору комерційної концесії.....	388
Стаття 1126. Припинення договору комерційної концесії.....	390
Стаття 1127. Збереження чинності договору комерційної концесії у разі зміни сторін.....	394
Стаття 1128. Наслідки зміни торговельної марки чи іншого позначення праволодільця.....	396
Стаття 1129. Наслідки припинення права, користування яким надано за договором комерційної концесії	398

Глава 77

СПІЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ

§ 1. Загальні положення про спільну діяльність

Стаття 1130. Договір про спільну діяльність	399
Стаття 1131. Форма та умови договору про спільну діяльність	403

§ 2. Просте товариство

Стаття 1132. Договір простого товариства.....	410
Стаття 1133. Вклади учасників	423
Стаття 1134. Спільне майно учасників	435
Стаття 1135. Ведення спільних справ учасників.....	446
Стаття 1136. Право учасника на інформацію	458
Стаття 1137. Спільні витрати та збитки учасників.....	461
Стаття 1138. Відповідальність учасників за спільними зобов'язаннями.....	464

Стаття 1139. Розподіл прибутку	469
Стаття 1140. Виділ частки учасника на вимогу його кредитора.....	472
Стаття 1141. Припинення договору простого товариства.....	474
Стаття 1142. Відмова учасника від подальшої участі в договорі простого товариства та розірвання договору	483
Стаття 1143. Відповідальність учасника, щодо якого договір простого товариства припинений.....	488

Перелік умовних позначень

АРК	Автономна Республіка Крим
ВАСУ	Вищий адміністративний суд України
ВГСУ	Вищий господарський суд України
ВССУ	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
ВСУ	Верховний Суд України
ВРУ	Верховна Рада України
ГК України	Господарський кодекс України
ГПК України	Господарський процесуальний кодекс України
ДВС	Державна виконавча служба
ДПС України	Державна податкова служба України
ДКСУ	Державна казначейська служба України
ЄДРПОУ	Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України
КАС України	Кодекс адміністративного судочинства України
КК України	Кримінальний кодекс України
КМУ	Кабінет Міністрів України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КСУ	Конституційний Суд України
МВС	Міністерство внутрішніх справ
МФУ	Міністерство фінансів України
НБУ	Національний банк України
ООН	Організація Об'єднаних Націй
ПК України	Податковий кодекс України
РФ	Російська Федерація
СБУ	Служба безпеки України
СНД	Співдружність Незалежних Держав
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦК УРСР	Цивільний кодекс Української Радянської Соціалістичної Республіки
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України

Глава 71

ПОЗИКА. КРЕДИТ. БАНКІВСЬКИЙ ВКЛАД

§ 1. Позика

Стаття 1046. Договір позики

1. За договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості.

Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками.

1. Юридична характеристика договору позики

1.1. Договір позики — досить давній правовий феномен. Перші позикодавці діяли ще до появи грошей як об'єктів правовідносин (наприклад, про них писав грецький поет Гесіод, що жив у VIII–VII ст. до н. е., тобто приблизно за 100–200 років до зародження перших монетних систем у Стародавній Греції), при цьому позики надавалися і поверталися в натуральній формі — зерном, борошном, худобою, іншою сільськогосподарською і ремісницькою продукцією. Згадка про позикові відносини міститься в таких якнайдавніших правових джерелах, як Закони царя Хаммурапі (XVIII ст. до н. е.), асирійські і хетські закони, Біблія і Коран. Активно досліджувалася проблема позикових відносин і лихварства у працях філософів і вчених Античності і Середньовіччя (Платон, Арістотель, Сенека, Цицерон, Тома Аквінський, Нікола Оресм)¹.

¹ Слід зазначити, що відплатне надання майна у власність на умовах його повернення практично одноголосно засуджувалося ученнями великих мислителів Античності і Середніх віків. Але подібна негативна оцінка є черговим доказом крайньої поширеності позикових відносин у вказані періоди. — О. С.

Починаючи з XVI ст. з творів Ж. Кальвіна, Дж. Локка, К. Сальмазія, А. Р. Ж. Тюрго, І. Бентама в науковій думці остаточно сформувався уявлення про позикові відносини як невід'ємну частину фінансового й економічного життя суспільства і держави. Інститут позики, таким чином, стимулював формування і розвиток банківської системи сучасного типу.

1.2. Сприймавши передові європейські правові погляди на позикові відносини, вітчизняна цивілістична доктрина розглядає договір позики як базову, універсальну, шаблонну модель, використовувану для формування інститутів, присвячених іншим договорам, що породжують кредитні відносини.

Для підтвердження цього факту в ЦК України використано декілька прийомів юридичної техніки:

а) пряме поширення на кредитні відносини, породжені іншими договорами, положень про договір позики (ч. 2 ст. 1054 ЦК України);

б) розміщення норм, присвячених договору позики, в § 1 гл. 71 ЦК України, що дозволяє кваліфікувати їх як правила загального значення щодо положень, викладених у § 2 і 3 вказаної глави.

1.3. Договір позики є класичним прикладом реального договору. Згідно з абз. 2 ч. 1 ст. 1046 ЦК України договір позики є укладеним з моменту передавання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками.

Деякими дослідниками висловлюється думка про можливість існування консенсуального договору позики¹. З подібними твердженнями не можна погодитися з огляду на такі аргументи.

По-перше, викладена в абз. 2 ч. 1 ст. 1046 ЦК України норма сформульована імперативно, отже, відступ від вказаного положення і укладення консенсуального договору позики буде порушенням меж принципу свободи договору, зазначених в абз. 2 ч. 3 ст. 6 ЦК України.

По-друге, вказівка на реальність договору позики міститься в абз. 1 ч. 1 ст. 1046 ЦК України (у цій нормі-дефініції розкривається суть аналізованого договору). Тому можна погодитися з Г. Ф. Шершеневичем, який стверджував, що «оскільки позика спрямована до встановлення обов'язку повернути узятє, то немає позики там, де не було заздалегідь узятє, тому що тоді не може бути мови про повернення»². Необхідно відзначити, що цитування класика цивілістики в такому випадку цілком доречно, оскільки згідно з вітчизняним цивільним законодавством початку XX ст. (як і нині чинному) договір позики був побудований по конструкції реального договору.

¹ Див.: Цивільне право України [Текст] : підручник : у 2 кн. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 348.

² Шершеневич, Г. Ф. Учебник русского гражданского права [Текст] / Г. Ф. Шершеневич. – М. : Изд. бр. Башмаковых, 1915. – Т. 2. – С. 119.

По-третє, якщо виявиться «безгрошовість» договору позики, тобто якщо з'ясується, що позичальник узяв на себе обов'язок повернути позику, не отримавши нічого від позикодавця (інакше кажучи, якщо буде укладений консенсуальний договір позики), то відповідно до ст. 1051 ЦК України позичальнику надається право оспорити договір позики на тій підставі, що грошові кошти або речі насправді не були одержані ним від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором. І якщо наявність обставин, вказаних у ст. 1051 ЦК України, буде доведена, то подібний договір позики буде визнаний неукладеним або укладеним на меншу суму.

1.4. Договір позики є одностороннім, оскільки, укладаючи договір, лише одна сторона — позичальник зобов'язується до здійснення дії (до повернення позики), а друга сторона — позикодавець, стає кредитором, набуваючи тільки права вимоги.

1.5. Згідно з ч. 1 ст. 1048 ЦК України позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Таким чином, *за загальним правилом договір позики є відплатним*¹.

2. Елементи договору позики. Порівняння з іншими договорами

2.1. *Сторонами договору позики є позикодавець і позичальник.* Чинний ЦК України, враховуючи універсальний характер договору позики, не обмежує можливості будь-яких осіб щодо участі в позикових відносинах у статусі позикодавця чи позичальника. Отже, сторонами договору позики можуть бути будь-які учасники цивільних відносин із перерахованих у частинах 1, 2 ст. 2 ЦК України.

2.2. Метою укладення договору позики є виникнення у позичальника права власності на речі, що надані в позику. Передача грошових коштів або інших речей, визначених родовими ознаками, що збігається з моментом укладення договору позики, є окремим випадком здійснення речової правомочності — права розпорядження річчю, тому *позикодавцем* може бути фізична або юридична особа, публічно-правові утворення (перелічені у ч. 2 ст. 2 ЦК України як суб'єкти публічного права), що є: а) *власником речі* або б) *суб'єктом, уповноваженим власником на розпорядження річчю* (відповідне повноваження повинне бути засноване на законі або договорі (наприклад — управитель за договором управління майном за згодою власника; комісіонер за договором комісії)).

---

¹ Детальніше про проценти за договором позики, відплатність та безоплатність останнього див. коментар до ст. 1048 ЦК України.

2.3. Аналізуючи проблему суб'єктного складу договору позики, не можна не звернути уваги на положення Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р.¹ Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 4 вказаного Закону надання грошових коштів у позику кваліфікується як фінансова послуга, яка, у свою чергу, може надаватися лише спеціальними суб'єктами — фінансовими установами, а також, якщо це прямо передбачено законом, фізичними особами — підприємцями (ч. 1 ст. 5 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р.).

Увага! Як слід співвідносити очевидно дисонуючі положення Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» і ЦК України? Пріоритет необхідно надавати положенням ЦК України.

2.4. По-перше, відповідно до абзаців 1, 2 ч. 2 ст. 4 ЦК України основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс України; актами цивільного законодавства є також інші закони України, які приймаються відповідно до Конституції України та ЦК України. Таким чином, Закон як акт цивільного законодавства має відповідати ЦК України.

По-друге, ЦК України був прийнятий і набрав чинності пізніше, ніж був ухвалений Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», отже, останній необхідно застосовувати в частині, що не суперечить положенням ЦК України.

По-третє, положення Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» повністю стирають межу між договором позики і кредитним договором, що так само суперечить погляду законодавця на диференціацію вказаних договорів, що знайшов своє закріплення у гл. 71 ЦК України.

2.5. Як єдину істотну умову договору позики цивільне законодавство пропонує розглядати умову про предмет. *Предметом договору позики можуть бути: а) грошові кошти або б) інші речі, визначені родовими ознаками.* Такий підхід до визначення предмета договору позики у 2003 р. являв собою новелу вітчизняного цивільного законодавства.

¹ Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс] : Закон України від 12 лип. 2001 № 2664-III // Законодавство України : офіц. сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.

2.6. Для того щоб підкреслити самостійність аналізованої договірної конструкції, доцільно провести порівняння договору позики із договорами, найближче з ним дотичними, — позичкою, орендою, іррегулярним зберіганням.

Відмінність договору позики від договорів позички та найму (оренди) полягає в такому: по-перше, предмет договору позики передається у власність позичальника, а предмет договорів позички та найму (оренди) — у тимчасове користування; по-друге, предмет договору позички представлений виключно індивідуально визначеними речами (предмет договору найму (оренди) представлений, окрім речей, ще й майновими правами), а предмет договору позики — грошима або іншими речами, що визначені родовими ознаками; по-третє, договір позики може бути як оплатним, так і безоплатним, а договір позички виключно безоплатний (договір найму (оренди) є прикладом виключно оплатного договору); по-четверте, за договором позики позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві таку саму суму грошових коштів (суму позики) або таку саму кількість речей того ж роду та такої ж якості, а за договорами позички та найму (оренди) користувач зобов'язаний повернути саме ту річ, що була йому надана в користування.

2.7. Більше складнощів виникає при встановленні ознак, що диференціюють договори позики й іррегулярного зберігання, коли згідно зі ст. 941 ЦК України за згодою поклажодавця зберігач має право змішати речі одного роду та однієї якості, які передані на зберігання. У подібній ситуації відмінності між аналізованими договорами, як і в римському приватному праві, слід здійснювати за метою договорів. Якщо мета договору позики — задоволення інтересів позичальника, то мета іррегулярного зберігання — надання послуги поклажодавцеві¹.

Вітчизняний законодавець, враховуючи складність у практичному розмежуванні вищезгаданих договорів, для вирішення цієї проблеми у ст. 958 ЦК України передбачив правило, відповідно до якого, якщо товарний склад (зберігач) має право розпоряджатися речами, визначеними родовими ознаками, до відносин сторін застосовуються положення про договір позики, а час та місце повернення товарів визначаються загальними положеннями про зберігання.

---

¹ Римское частное право [Текст] : учебник / под ред. И. Б. Новицкого и И. С. Перетерского. – М., 1996. – С. 418–419.

Стаття 1047. Форма договору позики

1. Договір позики укладається у письмовій формі, якщо його сума не менш як у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа, — незалежно від суми.

2. На підтвердження укладення договору позики та його умов може бути представлена розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей.

1.1. Форма договору позики залежить від таких критеріїв: суб'єктний склад правочину та розмір суми позики. *Аналізований договір може бути укладений в усній формі лише якщо він: а) укладається між фізичними особами та б) його сума не перевищує десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.*

Увага! Недодержання сторонами письмової форми правочину, яка встановлена законом, не має наслідком його недійсність, але за наявності спору рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків.

1.2. Ураховуючи надзвичайну поширеність позикових відносин, законодавець пропонує спрощений варіант їх оформлення. На підтвердження укладення договору позики та його умов дозволяється надавати розписку позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей.

Увага! Розписку позичальника слід кваліфікувати як письмовий доказ, що дозволяє встановити дві важливі обставини: факт укладення договору позики і факт наявності спільної згоди з єдиної істотної умови договору — його предмета¹.

¹ Такий погляд одностайно підтримується представниками судової гілки влади. Див., наприклад: Рішення Подільського районного суду міста Києва від 22 серпня 2013 р. по справі № 758/6258/13-ц [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33169099>. – Заголовок з екрана; Рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова від 10 грудня 2013 року по справі № 645/9378/13 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/36076833>. – Заголовок з екрана.

Знаходження у позикодавця розписки позичальника породжує презумпцію отримання позики останнім та існування грошового боргу щодо володільця розписки. Вказана презумпція належить до категорії оспорюваних, але для її спростування не можуть використовуватися свідчення свідків.

Позикодавець (кредитор), приймаючи виконання зобов'язання, повинен повернути розписку позичальникові (боржникові). У разі неможливості повернення боргового документа кредитор повинен вказати про це у розписці, яку він видає. Наявність розписки у позичальника породжує іншу оспорювану презумпцію виконання ним свого обов'язку. У разі відмови кредитора повернути борговий документ або видати розписку боржник має право затримати виконання зобов'язання. У цьому випадку настає прострочення позикодавця.

1.3. Деякими дослідниками розписка позичальника прирівнюється до письмової форми договору позики¹. Подібне твердження сумнівне внаслідок того, що розписка позичальника не відповідає вимогам, що пред'являються до письмової форми правочину, викладеним у ст. 207 ЦК України. Будучи способом фіксації дійсного волевиявлення сторін договору, письмова форма договору повинна містити підписи всіх його сторін (ч. 2 ст. 207 ЦК України). Розписка ж позичальника містить лише підпис особи, що видала цей документ.

Стаття 1048. Проценти за договором позики

1. Позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором. Якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки Національного банку України.

У разі відсутності іншої домовленості сторін проценти виплачуються щомісяця до дня повернення позики.

2. Договір позики вважається безпроцентним, якщо:

1) він укладений між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятдесятикратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян, і не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін;

2) позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками.

¹ Див.: Медведев, Д. А. Договори займа и кредита [Текст] / Д. А. Медведев // Гражданское право : учебник : в 3 т. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Проспект, 1999. – Т. 2. – С. 424.

1.1. Відповідно до ч. 1 ст. 1048 ЦК України встановлюється *загальне правило про відплатність договору позики*, за яким позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом.

Увага! *Умови про ціну договору позики і порядок виплати процентів не розглядаються законодавцем як істотні умови, а відсутність спеціальної домовленості, що деталізує відмічені звичайні умови, не трансформує договір позики в безоплатний правочин.*

Перш за все розмір і порядок одержання процентів встановлюються за домовленістю сторін. Але якщо договором не встановлений розмір процентів, їх розмір визначається на рівні облікової ставки НБУ. У разі відсутності іншої домовленості сторін проценти виплачуються щомісяця до дня повернення позики. При цьому слід зазначити, що згідно з абз. 2 п. 1.1 Положення про процентну політику Національного банку України, що затверджено Постановою Правління НБУ від 18 серпня 2004 р. № 389¹ *облікова ставка Національного банку* — це один з монетарних інструментів, за допомогою якого НБУ установлює для суб'єктів грошово-кредитного ринку орієнтир щодо вартості залучених та розміщених грошових коштів на відповідний період, і є основною процентною ставкою, яка залежить від процесів, що відбуваються в макроекономічній, бюджетній сферах та на грошово-кредитному ринку.

1.2. Цікавим є питання про граничні значення процентів, що встановлюються за договором позики. У Київській Русі, а пізніше і в Російській імперії, лихварство розглядалося як аморальне діяння. Сприймаючи його як «необхідне зло» і бажаючи мінімізувати заподіювані ним негативні наслідки, законодавством тих епох жорстко регламентувався максимальний розмір відсотків за позиками, перевищення якого деколи тягло вже не цивільно-правові, а кримінально-правові санкції (див., наприклад, Кримінальне уложення Російської імперії 1903 р.).

¹ Про затвердження положення про процентну політику Національного банку України [Електронний ресурс] : Постанова Правління НБУ від 18 серп. 2004 № 389 // Законодавство України : офіц. сайт ВРУ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1092-04>.

Увага! Чинний ЦК України у гл. 71 не встановлює обмежень щодо розміру процентів за договором позики. Керуючись принципом свободи договору, сторони самостійно визначають його значення. Проте необхідно пам'ятати, що свобода договору не безмежна, її межами є імперативні норми актів цивільного законодавства та принципи цивільного законодавства (зокрема, справедливості, добросовісності та розумності).

1.3. Проте із загального правила про відплатність договору позики є винятки. Так, аналізований договір може бути безвідплатним¹ лише якщо це передбачено договором або законом. По-перше, сторони договору позики завжди мають можливість трансформувати свою угоду в безоплатний правочин. Для цього обов'язково слід включити до нього спеціальну умову про безоплатний характер відносин. По-друге, законом передбачено два різновиди безоплатних договорів позики. На підставі прямої вказівки, розміщеної у ч. 2 ст. 1048 ЦК України, договір позики вважається безпроцентним, якщо: 1) він укладений між фізичними особами на суму, яка не перевищує п'ятдесятикратного розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян, і не пов'язаний із здійсненням підприємницької діяльності хоча б однією із сторін; 2) позичальникові передані речі, визначені родовими ознаками.

Увага! Правило, зазначене в ч. 2 ст. 1048 ЦК України, за своїм характером є імперативним, а перелік, що міститься в ній, — закритим.

В юридичній літературі можна зустріти точку зору, згідно з якою безоплатні договори позики, перераховані в ч. 2 ст. 1048 ЦК України, можна за домовленістю сторін перетворити у відплатні². З подібною позицією не дозволяє погодитися імперативне формулювання вищезгаданої норми, що є легальним обмеженням принципу свободи договору. Крім того, в ч. 2 ст. 1048 ЦК України міститься виняток із загального правила про відплатність договору позики, а існування «винятку з винятку» є порушенням правил фор-

¹ Подібні договори ще називають «договорами безпроцентної позики».

² Див., наприклад: Загорюлько, О. А. Договір позики [Текст] / О. А. Загорюлько // Цивільне право України : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатеевої, В. Л. Яроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Т. 2. – С. 363.

мальної логіки. *По-третє*, відповідно до ч. 1 ст. 1048 ЦК України винагорода за відплатними договорами позики виплачується у формі процентів, які обчислюються від суми позики. Згідно з абз. 1 ч. 1 ст. 1046 ЦК України термін «сума позики» розглядається як синонім словосполучення «сума грошових коштів». Отже, у відносинах, пов'язаних із передачею в позику «інших речей, визначених родовими ознаками», процент від суми позики нарахований бути не може, зважаючи на відсутність такої.

Стаття 1049. Обов'язок позичальника повернути позику

1. Позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором.

Якщо договором не встановлений строк повернення позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором.

2. Позика, надана за договором безпроцентної позики, може бути повернена позичальником достроково, якщо інше не встановлено договором.

3. Позика вважається повернутою в момент передання позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками, або зарахування грошової суми, що позичалася, на його банківський рахунок.

1. Зміст договору позики

1.1. Односторонній характер договору позики виявляється в тому, що укладенням договору для позикодавця (кредитора) створюється виключно *право вимоги*, а на позичальника (боржника) покладається *обов'язок повернути позикодавцеві позику* (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором. Крім того, укладенням *відплатного договору позики* позичальник покладає на себе *обов'язок сплатити позикодавцеві проценти від суми позики* (ч. 1 ст. 1048 ЦК України).

1.2. Умови про строк і порядок повернення позики не є істотними умовами договору. Тому якщо договором не встановлений строк повернення

позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором (абз. 2 ч. 1 ст. 1049 ЦК України). Таким чином, у разі укладення безстрокового договору позики позичальникові надається триваліший пільговий строк для задоволення вимог позикодавця, ніж той, що передбачений у ч. 2 ст. 530 ЦК України, яка є нормою загального порядку.

2. Дострокове виконання позичальником обов'язку

2.1. Питання про можливість дострокового виконання позичальником свого договірної обов'язку є цікавим, зокрема, ще й тому, що ст. 1049 ЦК України (і в цілому § 1 гл. 71 ЦК України) залишає поза своєю увагою проблему дострокового виконання найбільш поширеного відплатного договору позики.

Існування зазначеного права залежить від відплатності або безоплатності позикових відносин.

2.2. Відповідно до ст. 531 ЦК України боржник має право виконати свій обов'язок достроково, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Вказана загальна презумпція правомірності дострокового виконання обов'язку деталізується у ч. 2 ст. 1049 ЦК України, згідно з якою позика, надана за договором безпроцентної позики, може бути повернена позичальником достроково, якщо інше не встановлено договором.

Зазначені положення цілком справедливі, оскільки в безоплатних позикових відносинах позикодавця цікавить лише повернення позики, тому якщо подібне відбудеться до спливу встановленого строку, то вважається, що права і інтереси кредитора порушені не будуть.

2.3. Абсолютно інша ситуація має місце при укладенні відплатного договору позики. В останньому випадку, вступаючи у договірні відносини, позикодавець розраховує не тільки на повернення позики, а й на отримання доходу у вигляді процентів від суми позики. Розмір цього доходу безпосередньо залежить від строку знаходження позики у боржника, тобто від строку договору.

Увага! Дострокове повернення позики, наданої за відплатним договором, без згоди позикодавця буде пов'язане з порушенням його прав і законних інтересів, і подібні дії слід кваліфікувати як неналежне виконання позикового зобов'язання.

Такий висновок цілком відповідає диспозитивному формулюванню положень ст. 531 ЦК України, оскільки дострокове виконання суперечитиме суті відплатних позикових відносин. Проте якщо позикодавець дасть згоду на дострокове повернення позики, наданої за відплатним договором, то подібні дії позичальника будуть правомірними.

3. Порядок повернення позики

3.1. Якщо сторони не визначили своєю домовленістю порядок повернення позики, то остання вважається повернутою в момент передання позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками, або зарахування грошової суми, що позичалася, на його банківський рахунок.

3.2. Грошові кошти, надані в позику в готівковій формі, вважаються поверненими у момент їх передачі позикодавцеві.

Увага! У даному випадку до відносин позики готівкових грошових коштів слід за аналогією застосовувати правило ч. 3 ст. 1049 ЦК України, що визначає момент повернення позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками.

Цей висновок базується на таких аргументах. *По-перше*, гроші являють собою один із видів речей, визначених родовими ознаками. *По-друге*, для встановлення відмінності між двома складовими елементами предмета договору позики законодавець використовує терміни «грошові кошти» та «інші речі, визначені родовими ознаками». При цьому слову «інші...» і надається розділова властивість, що дозволяє у кожному конкретному випадку відрізнити об'єкти, охоплювані предметом договору позики, які представлені різновидами одного родового поняття, — речей, визначених родовими ознаками. *По-третє*, у коментованій ч. 3 ст. 1049 ЦК України не використовується слово «інші...», отже, термін «речі, визначені родовими ознаками» вживається у значенні родового поняття, що включає обидва структурні елементи предмета договору позики, тобто як «грошові кошти», так і «інші речі, визначені родовими ознаками».

3.3. В інтересах позичальника звернути увагу на належне оформлення виконання позикового зобов'язання. Прийнявши виконання зобов'язання, позикодавець повинен на вимогу позичальника видати йому розписку про одержання виконання частково або в повному обсязі. Якщо позикові відносини оформлювалися видачею позичальником

позикодавцеві боргової розписки, то останній, приймаючи виконання зобов'язання, повинен повернути її позичальнику. Наявність боргового документа у позичальника підтверджує виконання ним свого обов'язку. У разі відмови позикодавця повернути боргову розписку або видати розписку про одержання виконання позичальник має право затримати виконання зобов'язання. У цьому разі настає прострочення кредитора, тобто позикодавця.

Стаття 1050. Наслідки порушення договору позичальником

1. Якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики, він зобов'язаний сплатити грошову суму відповідно до статті 625 цього Кодексу. Якщо позичальник своєчасно не повернув речі, визначені родовими ознаками, він зобов'язаний сплатити неустойку відповідно до статей 549–552 цього Кодексу, яка нараховується від дня, коли речі мали бути повернуті, до дня їх фактичного повернення позикодавцеві, незалежно від сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 цього Кодексу.

2. Якщо договором встановлений обов'язок позичальника повернути позику частинами (з розстроченням), то в разі прострочення повернення чергової частини позикодавець має право вимагати дострокового повернення частини позики, що залишилася, та сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 цього Кодексу.

1. Проценти

1.1. У зв'язку з тим, що в позиковому правовідношенні обов'язки покладені лише на позичальника, то і порушити договір може лише він. *Наслідки порушення позичальником договору залежать від його предмета.*

1.2. Договір позики грошових коштів породжує грошове зобов'язання. Тому, якщо позичальник своєчасно не повернув суму позики, він зобов'язаний сплатити грошову суму відповідно до ст. 625 ЦК України, якою передбачено, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення, а також три проценти річних від простроченої суми, якщо інший розмір процентів не встановлений договором або законом.

Увага! Указані в ч. 2 ст. 625 ЦК України проценти є само-
стійною спеціальною формою цивільно-правової відповідальності
боржника за прострочення виконання грошового зобов'язання, які
не слід ототожнювати з неустойкою.

Тому в науковій літературі їх іменують «проценти за безпідставне корис-
тування чужими грошовими коштами», або «проценти відповідальності».

Крім того, якщо був порушений відплатний договір позики, то не слід
забувати про обов'язок позичальника сплатити позикодавцеві проценти від
суми позики (ч. 1 ст. 1048 ЦК України), які за своєю природою є ціною догово-
ру. Проценти від суми позики (ціна договору) та проценти за безпідставне
користування чужими грошовими коштами нараховуються на суму боргу та
стягуються шляхом їх складання (кумулятивно). За загальним правилом на-
рахування «процентів відповідальності» на «проценти — ціну позики» не
відбувається, але може бути передбачено спеціальною домовленістю сторін
або законом.

2. Неустойка

2.1. Якщо позичальник своєчасно не повернув речі, визначені родовими
ознаками, він зобов'язаний сплатити неустойку відповідно до статей 549–552
ЦК України, яка нараховується від дня, коли речі мали бути повернуті, до дня
їх фактичного повернення позикодавцеві, незалежно від сплати процентів,
належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК України.

Увага! Посилання на «проценти, належні позикодавцеві від-
повідно до статті 1048 ЦК України», яке здійснено у ч. 1 ст. 1050
ЦК України, є помилкою, оскільки позика речей, визначених родо-
вими ознаками, відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 1048 ЦК України здійсню-
ється за безпроцентним договором позики.

2.2. Неустойка є спеціальною формою цивільно-правової відповідальнос-
ті, тому в даному випадку неустойка, предметом якої будуть речі, визначені
родовими ознаками, підлягає стягненню лише у випадку, якщо вона перед-
бачена, а її розмір визначений договором або законом (ч. 1 ст. 548, ч. 2 ст. 551
ЦК України).

2.3. Якщо договором встановлений обов'язок позичальника повернути
позику частинами (з розстроченням), то у разі прострочення повернення
чергової частини позикодавець має право вимагати дострокового повернен-

ня частини позики, що залишилася, та сплати процентів, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК України. У статті 1048 ЦК України передбачено проценти, що сплачуються позичальником за відплатними договорами позики, які є ціною договору. Тому в разі пред'явлення позикодавцем вимоги про дострокове повернення частини позики, що залишилася, проценти сплачуються лише за час фактичного існування позикових відносин, тобто до дня повернення позики.

Стаття 1051. Оспорювання договору позики

1. Позичальник має право оспорити договір позики на тій підставі, що грошові кошти або речі насправді не були одержані ним від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором.

Якщо договір позики має бути укладений у письмовій формі, рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків для підтвердження того, що гроші або речі насправді не були одержані позичальником від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором. Це положення не застосовується до випадків, коли договір був укладений під впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника позичальника з позикодавцем або під впливом тяжкої обставини.

1.1. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 1046 ЦК України *договір позики є класичним прикладом реального договору, бо він вважається укладеним із моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками*. Імперативне закріплення в цивільному законодавстві конструкції реального договору позики вимагає вирішення поширеної проблеми «безгрошових» позик, яка полягає в тому, що при укладенні таких позика взагалі не надавалася або передавалася в меншому розмірі. З метою захисту позичальника від недобросовісних позикодавців була розроблена процедура *оспорювання договору позики за «безгрошовістю»*, за якою позичальник має право оспорити договір позики на тій підставі, що грошові кошти або речі насправді не були одержані ним від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором.

1.2. *Обсяг використовуваних для доведення «безгрошовості» позики засобів залежить від форми, яка має бути надана відповідній домовленості*. Договір позики може бути оформлений як усно, так і письмово. Аналізований договір може бути укладений в усній формі, що є винятком із загального правила про письмову форму договору позики, лише якщо він: а) укладається між фізич-

ними особами та б) його сума не перевищує десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. У цьому випадку обмежень для використання засобів доказування «безгрошовості» позики не встановлено і можуть застосовуватися будь-які з перелічених у ч. 2 ст. 57 ЦПК України, зокрема і показання свідків.

Але якщо договір позики має бути укладений у письмовій формі, що є найбільш поширеним випадком, рішення суду не може ґрунтуватися на свідченнях свідків для підтвердження того, що гроші або речі насправді не були одержані позичальником від позикодавця або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором.

Увага! Заперечення однією із сторін факту вчинення правочину або оспорювання окремих його частин може доводитися письмовими доказами, засобами аудіо-, відеозапису та іншими доказами, крім свідчень свідків.

Проте свідчення свідків будуть кваліфіковані як допустимий засіб доказування лише у випадку, коли договір позики був укладений у письмовій формі під впливом обману, насильства, зловмисної домовленості представника позичальника з позикодавцем або під впливом тяжкої обставини. Ці винятки із загального правила, передбачені в абз. 2 ч. 1 ст. 1051 ЦК України, поширюються на недійсні правочини, наслідки укладення яких встановлені у статтях 230–233 ЦК України.

1.3. Якщо безгрошовість позики буде доведено, то договір буде визнаний неукладеним. При доведеності факту передання позики в меншому розмірі, ніж це вказано в договорі, останній вважається укладеним на меншу (доведену) суму.

Стаття 1052. Забезпечення виконання зобов'язання позичальником

1. У разі невиконання позичальником обов'язків, встановлених договором позики, щодо забезпечення повернення позики, а також у разі втрати забезпечення виконання зобов'язання або погіршення його умов за обставин, за які позикодавець не несе відповідальності, позикодавець має право вимагати від позичальника дострокового повернення позики та сплати процентів, належних йому відповідно до статті 1048 цього Кодексу, якщо інше не встановлено договором.

1.1. З метою стимулювання позичальника до належного виконання своїх договірних обов'язків і для отримання додаткових гарантій їх здійснення сторонами можуть бути передбачені додаткові способи забезпечення виконання зобов'язання. ЦК України не встановлено вичерпного переліку способів забезпечення виконання зобов'язання, тому позикодавець та позичальник можуть обрати будь-який із зазначених у гл. 49 ЦК України їх різновидів, як і ті, що в ній не передбачені (наприклад, договір страхування).

1.2. Відповідно до загального правила, закріпленого у статтях 525, 651 ЦК України, одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено договором або законом; зміна або розірвання договору допускається лише за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або законом.

Прикладом подібного передбаченого законом винятку з вищевикладених правил і є норма коментованої статті, згідно з якою у двох випадках, а саме: а) у разі невиконання позичальником обов'язків, встановлених договором позики, щодо забезпечення повернення позики, а також б) у разі втрати забезпечення виконання зобов'язання або погіршення його умов за обставин, за які позикодавець не несе відповідальності, — позикодавець має право вимагати від позичальника дострокового повернення позики та сплати процентів, належних йому відповідно до ст. 1048 ЦК України, якщо інше не встановлено договором.

Стаття 1053. Новація боргу у позикове зобов'язання

1. За домовленістю сторін борг, що виник із договорів купівлі-продажу, найму майна або з іншої підстави, може бути замінений позиковим зобов'язанням.

2. Заміна боргу позиковим зобов'язанням провадиться з додержанням вимог про новацію і здійснюється у формі, встановленій для договору позики (стаття 1047 цього Кодексу).

1.1. Універсальність конструкції договору позики виявляється також у тому, що грошовий борг, який входить до змісту інших зобов'язань, може бути трансформований у позикове зобов'язання. У такому випадку необхідно говорити про *новацію боргу у позикове зобов'язання*.

Під новацією слід розуміти одну з підстав припинення зобов'язання, що являє собою домовленість сторін про заміну первісного зобов'язання новим зобов'язанням між тими ж сторонами.

1.2. Заміна боргу позиковим зобов'язанням провадиться з додержанням вимог цивільного законодавства про новацію, тому надзвичайно важливо пам'ятати, що останній притаманне таке:

а) є двостороннім правочином, що є результатом вільного волевиявлення сторін. Це означає, що волевиявлення лише однієї сторони буде недостатньо для новації боргу в позикове зобов'язання;

б) є юридичним фактом, що тягне припинення попереднього зобов'язання;

в) як наслідок припинення первісного зобов'язання припиняються пов'язані з ним додаткові зобов'язання (наприклад, ті, що забезпечували його виконання), якщо інше не встановлено договором. Таким чином, щоб у результаті новації не втратити засоби забезпечення виконання боргу, необхідно додатково спеціальною домовленістю їх передбачити;

г) є підставою виникнення нового зобов'язання (у даному випадку позикового) між тими ж сторонами;

д) згідно із буквальним тлумаченням статті, що коментується, позиковим зобов'язанням може бути замінений будь-який борг, хоча в більшості випадків здійснюється заміна грошового боргу;

е) оскільки новація боргу в позикове зобов'язання є заміною попереднього зобов'язання новим (у нашому випадку позиковим), то дійсність останнього залежить від дійсності первісного. Це пов'язано з тим, що недійсний правочин не породжує зобов'язального правовідношення, а не виникнувши, зобов'язання не може бути припинене (і в результаті новації зокрема);

є) новація не допускається щодо зобов'язань про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, про сплату аліментів та в інших випадках, встановлених законом.

1.3. Заміна боргу позиковим зобов'язанням здійснюється у формі, встановленій для договору позики відповідно до ст. 1047 ЦК України¹.

§ 2. Кредит

Стаття 1054. Кредитний договір

1. За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти.

¹ Детальніше про форму договору позики див. коментар до ст. 1047 ЦК України.

2. До відносин за кредитним договором застосовуються положення параграфу 1 цієї глави, якщо інше не встановлено цим параграфом і не впливає із суті кредитного договору.

3. Особливості регулювання відносин за договором про надання споживчого кредиту встановлені законом.

1. Поняття та юридична характеристика кредитного договору

1.1. Коментована стаття надає законодавче визначення кредитному договору, в якому закріплені його сутнісні ознаки, окреслені окремі особливості кредитного договору. Визначення кредитного договору пов'язується з поняттям кредиту, яке розглядається у вузькому та широкому значеннях.

У вузькому значенні під кредитом розуміється, по-перше, певна сума грошових коштів, яку банк зобов'язується надати позичальнику в розмірі і на умовах, передбачених кредитним договором і яка підлягає поверненню зі сплатою процентів, що нараховуються на цю суму. По-друге, кредит — це отримана позичальником від банку на підставі договору грошова сума, яка в тому самому розмірі підлягає поверненню разом із нарахованими на неї процентами.

У широкому розумінні кредит — це правовідносини кредитодавця (банку або іншої фінансової установи) та позичальника у зв'язку з виникненням, виконанням, забезпеченням виконання та припиненням грошових зобов'язань за кредитним договором. Такі відносини називають кредитними¹.

Юридична сутність кредиту як послуги полягає в передачі коштів, банківських металів на засадах повернення такої ж їх кількості, наданні відстрочки або розстрочки платежу².

1.2. Наведене визначення відображає не всі ознаки кредиту, хоча підстави для віднесення кредиту до послуг наявні в чинному законодавстві України. Так, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» надання коштів у позику, в тому числі й на умовах фінансового кредиту, належить до фінансових послуг.

¹ Див.: Безклубий, І. А. Теоретичні проблеми банківських правочинів [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : за спец. 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / І. А. Безклубий ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – С. 16.

² Див.: Лепех, С. М. Кредитний договір [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : за спец. 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / С. М. Лепех ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2004. – 20 с.

Щоправда, буквальне тлумачення наведеної норми Закону дає підстави стверджувати, що кредит є різновидом позики, хоча коментована стаття, як і структурне розташування відповідних параграфів гл. 71 ЦК України не дають для такого висновку належних аргументів.

1.3. У теорії цивільного права кредитний договір кваліфікується як *двосторонній, оплатний та консенсуальний*.

При цьому серед дослідників кредитних правовідносин сформувалася тривала дискусія щодо співвідношення кредитного договору і позики і, відповідно, визначення критеріїв, які б відмежовували перший вид договору від другого. Зокрема, наводяться такі характерні особливості кредитного договору, які одночасно виступають його видоутворюючими ознаками¹.

На відміну від позики, договір кредиту моделюється *виключно як консенсуальний*, тобто є укладеним з моменту досягнення сторонами згоди з усіх істотних умов у належній (письмовій) формі. Консенсуальний характер кредиту має наслідком породження ним двостороннього зобов'язання, як на боці кредитодавця (обов'язок видати кредит), так і позичальника, який зобов'язаний повернути кредит і сплатити проценти за користування кредитом².

Наступною особливістю є *суб'єктний склад кредитного договору, кредитодавцем* може бути лише банк або інша відповідна фінансова установа. Отже, договір, у якому кредитором виступає особа, що не має відповідно до закону статусу банку (фінансової) установи, не може бути віднесений до кредитних. Такий договір за наявності відповідних умов може розглядатися як договір позики, а не кредитний договір. Не виключається визнання такого договору недійсним на підставі статей 227, 230 ЦК України.

Позичальником може бути будь-яка фізична або юридична особа. Однак у випадку, коли на боці позичальника виступає споживач, отриманий кредит є споживчим, який має певну специфіку й особливості, про що йдеться у ч. 3 коментованої статті. Таким чином, аналізований договір в аспекті суб'єктного складу має особливості у площині як особи кредитодавця, так і позичальника.

Предметом кредитного договору можуть бути *тільки грошові кошти*, тоді як щодо договору позики предметом виступають як грошові кошти, так і речі, визначені родовими ознаками (ст. 1046 ЦК України). При цьому законодавець, вказуючи на *грошові кошти* як предмет кредитного договору, виходить із того, що у більшості випадків за даним договором передаються

¹ Див.: Брагинский, М. И. Договорное право. Кн. пятая [Текст] : в 2 т. Т. 1 / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2006. – С. 226.

² Там само. – С. 226.

кошти у безготівковій формі, а не у вигляді грошових купюр та монет. У такому випадку об'єктом кредитних правовідносин будуть майнові права, що пов'язані з переказом суми кредиту в безготівковій формі¹.

Зіставлення легального визначення договорів позики і кредиту, відображених у ч. 1 ст. 1046 та ч. 1 ст. 1054 ЦК України дозволяє зазначити, що у визначенні кредиту законодавець не посилається на те, що кошти передаються у *власність* позичальника. Нам видається, що наведена ознака, хоча і дозволяє визначити ще один критерій відмежування позики і кредиту, все ж таки має більшою мірою формальний, а не сутнісний характер. І це зумовлено різним правовим режимом готівкових і безготівкових грошей як предмета кредитного договору. Якщо готівкові кошти у вигляді грошових купюр та монет можуть бути об'єктом права власності, то безготівкові грошові кошти, будучи за своєю природою зобов'язальними правами вимоги до банку (а не речами), у принципі не можуть бути передані у *власність* позичальника². Диференціація правового режиму готівкових і безготівкових грошей поставила перед законодавцем відповідну проблему, від вирішення якої він усунувся.

Шляхи вирішення проблеми, що склалася, в літературі окреслені лише у загальному вигляді. Так, пропонується прирівняти зарахування на банківський рахунок позичальника суми кредиту у безготівкових грошових коштах до передачі готівки у *власність* позичальника³ або ж поширити на безготівкові кошти деякі елементи правового режиму готівкових коштів, зокрема положення про право власності⁴. І. А. Безклубий пропонує вирішити проблему встановлення правового титулу грошей, на якому вони закріплюються у позичальника, відповідно до кредитного договору, шляхом встановлення правового способу виконання банком грошового зобов'язання⁵. Утім, окреслена проблема несе здебільшого теоретичне, ніж прикладне значення, оскільки не перешкоджає використанню існуючої конструкції кредитного договору.

¹ Див.: Безклубий, І. А. Теоретичні проблеми банківських правочинів [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : за спец. 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / І. А. Безклубий ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – С. 16.

² Брагинский, М. И. Договорное право. Книга пятая [Текст] : в 2 т. Т. 1 / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2006. – С. 342.

³ Там само. – С. 343.

⁴ Ефимова, Л. Г. Банковские сделки: право и практика [Текст] / Л. Г. Ефимова. – М., 2001. – С. 557.

⁵ Безклубий, І. А. Теоретичні проблеми банківських правочинів [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : за спец. 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / І. А. Безклубий ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2006. – С. 5.

1.4. *Оплатний* характер кредитного договору знаходить свій вияв у тому, що позичальник зобов'язується повернути отримані в кредит кошти та сплатити проценти за користування кредитом.

Розмір процентів та порядок їх сплати за договором визначаються в договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, розміру облікової ставки та інших факторів¹.

Укладання кредитного договору без визначення процентів за користування кредитом і без їх сплати суперечить суті кредитного договору, а тому визнається неправомірним.

1.5. Кредитний договір за своєю природою є *двостороннім*, що передбачає наявність прав і обов'язків як на боці позичальника, так і кредитодавця, а також те, що зазначені права і обов'язки є зустрічними.

1.6. Коментована стаття у смисловому зв'язку із статтями 638, 640 ЦК України виходить із *консенсуального* характеру кредитного договору, що істотно відрізняє його від позики. Тому кредитний договір визнається укладеним із моменту, коли сторони у належній (відповідно до ст. 1055 ЦК України — письмовій) формі досягли згоди з усіх істотних умов. У зв'язку з цим слід мати на увазі позицію ВСУ із зазначеного питання.

Оскільки кредитний договір є укладеним з моменту досягнення його сторонами в письмовій формі згоди з усіх істотних умов договору, а дії щодо зняття грошей із рахунка стосуються його виконання, а не укладення, то відповідно правове значення для вирішення питання про визнання кредитного договору недійсним має додержання його сторонами вимог закону саме при його укладенні, а не виконанні (Постанова ВСУ від 11 липня 2012 р. № 6-63 цс 12, п. 7 Інформаційного листа ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27 вересня 2012 р. № 10-1393/0/4-12 «Про практику вирішення спорів, що виникають з кредитних правовідносин»²). Отже, на думку ВСУ, для недійсності кредитного договору факт неотримання позичальником грошових коштів істотного значення не має. У зазначеній Постанові ВСУ вказується, що фактичне отримання позичальником грошових коштів має значення для вирішення спору про виконання договору, а не про визнання його недійсним.

¹ Державний захист прав громадян як споживачів фінансових послуг [Електронний ресурс] : Роз'яснення Міністерства юстиції України від 12 трав. 2011 р. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/n0033323-11>.

² Інформаційний лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 27 вересня 2012 р. № 10-1393/0/4-12 «Про практику вирішення спорів, що виникають з кредитних правовідносин» // Часоп. цив. і крим. судочинства. – 2013. – № 1 (10). – С. 44–50.

При цьому суди уникають відповіді на питання про застосування у цьому випадку ст. 1051 ЦК України, що належить до § 1 гл. 71 ЦК України, яка саме і передбачає право позичальника оспорити договір позики за безгрошовістю, тобто з тих підстав, що грошові кошти не були одержані або були одержані у меншій кількості, ніж встановлено договором. Указана стаття може бути застосована до відносин за кредитним договором на підставі ч. 2 ст. 1054 ЦК України. І неможливість її застосування судами ніяк не була мотивована, що свідчить про суперечливість висновків ВСУ.

1.7. Коментована стаття містить істотні умови кредитного договору, що має важливе значення для кредитних правовідносин. Виходячи із загальних положень про істотні умови договору (ч. 1 ст. 638 ЦК України), до таких відносять умови, що визначають предмет договору, — умови про суму кредиту, строк (строки), порядок надання кредиту позичальнику, повернення отриманого кредиту, розмір і порядок сплати процентів за користування кредитом. Умови, що не належать до предмета договору, можуть бути визнані істотними лише за наявності заяви кредитодавця чи позичальника про необхідність досягти за ними згоди¹.

Аналіз окремих норм цивільного законодавства свідчить, що у певних випадках як істотні виступають й інші умови. Так, при зверненні до ч. 3 ст. 1056 ЦК України можна зробити висновок, що істотною умовою кредитного договору може бути визначення цільового призначення кредиту, оскільки його порушення надає банку (фінансовій установі) підстави для відмови від подальшого кредитування позичальника за договором.

Крім того, ч. 4 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів» визначає істотні умови, які повинен включати договір споживчого кредиту. Так, у договорі про надання споживчого кредиту зазначаються:

- 1) сума кредиту;
- 2) детальний розпис сукупної вартості кредиту для споживача (у процентному значенні та грошовому вираженні) з урахуванням відсоткової ставки за кредитом та вартості всіх послуг (реєстратора, нотаріуса, страховика, оцінювача тощо), пов'язаних з одержанням, обслуговуванням, погашенням кредиту та укладенням договору про надання споживчого кредиту;
- 3) дата видачі кредиту або, якщо кредит видаватиметься частинами, дати і суми надання таких частин кредиту та інші умови надання кредиту;
- 4) право дострокового повернення кредиту;

---

¹ Брагинский, М. И. Договорное право. Книга пятая [Текст] : в 2 т. Т. 1 / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2006. – С. 386.

- 5) річна відсоткова ставка за кредитом;
- 6) умови дострокового розірвання договору;
- 7) інші умови, визначені законодавством.

Отже, акти законодавства про окремі види кредитів можуть визначати істотні умови відповідних кредитних договорів.

1.8. Специфіка кредитного договору знаходить свій вияв у наслідках, які виникають у випадку, коли сторони не досягли згоди хоча б з однієї із кола умов, віднесених до істотних.

Відповідно до ст. 640 ЦК України договір є укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції, якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії.

Кваліфікація договору як неукладеного (такого, що не відбувся), може мати місце на стадії укладання договору, у разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних його умов, а не за наслідками виконання договору сторонами.

Аналізуючи застосування ч. 2 ст. 640 ЦК України до кредитних договорів, ВГСУ визнав, що виконаний договір або договір, що виконується, не може бути неукладеним¹. ВСУ зробив із цього приводу аналогічні висновки, вказавши, що неукладеним повинен визнаватися договір, про вчинення якого сторони в належній формі не досягли згоди щодо необхідних для нього істотних умов. Утім спірний договір набрав законної сили, тобто вважався укладеним, з моменту його підписання сторонами. Тому вимога позивача про визнання кредитного договору неукладеним не ґрунтується ні на законі, ні на фактичних обставинах справи².

Стосовно кредитного договору він не у всіх випадках є неукладеним навіть за відсутності домовленості з усіх істотних умов, оскільки відсутність такої домовленості може бути компенсована за допомогою застосування відповідних положень ЦК України про позику, що і передбачено коментованою статтею. Слід погодитись із думкою авторів, які вважають, що кредитний договір потрібно визнавати неукладеним не за формальною ознакою, коли

¹ Постанова ВГСУ від 6 лют. 2012 р. Справа № 38/183 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/21428739>.

² Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах ВСУ від 30 січня 2008 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/1587135>.

у договорі відсутня домовленість хоча б однієї з істотних умов, а лише в тому випадку, коли у договорі відсутні ті з істотних умов, які не можуть бути визначені, виходячи зі змісту диспозитивних норм, причому не тільки тих, що регулюють відносини позики, а й тих, що визначають загальні положення про договори і зобов'язання¹.

2. Сторони кредитного договору

2.1. Як уже зазначалося, специфікою кредитного договору є суб'єктний склад сторін, представлений загальним суб'єктом — позичальником і спеціальним — кредитором, яким є банк (фінансова установа).

Банком є юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Слово «банк» та похідні від нього дозволяється використовувати у назві лише тим юридичним особам, які зареєстровані НБУ як банк і мають банківську ліцензію. Виняток становлять міжнародні організації, що діють на території України відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, та законодавства України (ч. 3 ст. 15 Закону України «Про банки і банківську діяльність»).

2.2. Кредитором може бути також фінансова установа. Однак коментована стаття не містить визначення фінансової установи, тому слід звернутися до відповідного законодавства у цій сфері. Як зазначається у п. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» *фінансова установа* — це юридична особа, яка відповідно до закону надає одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку. До фінансових установ належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, — інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Залежно від суб'єкта на боці кредитора виділяють такі різновиди кредиту, як фінансовий кредит (п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг») та його різновид — банківський кредит (ст. 2 Закону

¹ Брагинский, М. И. Договорное право. Книга пятая [Текст] : у 2 т. Т. 1 / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статус, 2006. – С. 388.

України «Про банки і банківську діяльність»). При цьому останній може видаватися лише банками, тоді як фінансовий кредит, крім банків, також і небанківськими фінансовими кредитними установами (наприклад, кредитними спілками). В окремих випадках, прямо передбачених законом, фінансові кредити можуть надавати також і некредитні фінансові установи (наприклад, страховики)¹.

Фінансова установа є суб'єктом зі спеціальною цивільною правоздатністю, тому юридична особа, яка не має такої правоздатності, кредитних договорів з надання кредитів укладати не має права.

3. Застосування до відносин за кредитним договором норм про договір позики

3.1. При вирішенні питання про співвідношення понять позики та кредиту в літературі зроблено висновок, що кредит є родовим поняттям, а позика — видовим, оскільки позика завжди пов'язується з фактом передачі речі, а кредит може мати місце і тоді, коли такої передачі не було, а довіра виявилась в іншій формі (при відстрочці чи розстрочці оплати)².

3.2. Коментована стаття передбачає субсидіарне застосування до відносин за кредитним договором норм § 1 гл. 71 ЦК України, що стосуються договору позики. Так, субсидіарне застосування обмежено двома винятками:

- 1) інші правила встановлені власне нормами ЦК України про кредитний договір;
- 2) інше випливає із суті кредитного договору, зокрема, його правової природи, інших особливостей, притаманних цьому договору.

3.3. У судовій практиці при вирішенні спорів із кредитних договорів досить часто можна зустріти випадки застосування до відносин за цими договорами норм, що регулюють відносини позики.

Так, ВСУ з посиланням на коментовану статтю визнав можливим застосувати до кредитних правовідносин ч. 2 ст. 1050 ЦК України.

Згідно із ч. 2 ст. 1050 ЦК України, що належить до § 1 гл. 71 ЦК України, якщо договором установлений обов'язок позичальника повернути позику частинами (з розстроченням), то в разі прострочення повернення чергової частини позикадавець має право вимагати дострокового повернення частини позики, що

¹ Цивільне право [Текст] : підручник : у 2 т. / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатеевої, В. А. Яроцького. – Х. : Право, 2014. – Т. 2. – С. 544–546.

² Лепех, С. М. Кредитний договір [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : за спец. 12.00.03. – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / С. М. Лепех ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2004. – 20 с.

залишилася, та сплати процентів, належних йому відповідно до ст. 1048 цього Кодексу. Згідно зі ч. 1 ст. 1048 ЦК України позикодавець має право на одержання від позичальника процентів від суми позики, якщо інше не встановлено договором або законом. Розмір і порядок одержання процентів встановлюються договором.

Так, п. 6.1 кредитного договору, укладеного 5 серпня 2005 р. між ЗАТ «ПриватБанк» і риболовецьким комерційним приватним підприємством «Славутич», визначено, що цей договір діє до повного виконання сторонами зобов'язань за ним. Таким чином, проценти за кредитним договором нараховуються до моменту повного погашення кредиту та виконання всіх передбачених договором грошових зобов'язань¹.

4. Особливості споживчого кредиту

4.1. Коментована стаття у ч. 3 містить відсилочну норму про встановлення законом особливостей регулювання відносин за договором про надання споживчого кредиту. Таким є, зокрема, Закон України «Про захист прав споживачів», який містить визначення споживчого кредиту і споживача.

Утім у літературі висловлено заперечення щодо застосування Закону України «Про захист прав споживачів» до кредитних правовідносин за участю громадян, оскільки це законодавство не розраховане за своїм змістом на вказані правовідносини. Завдання забезпечення прав фізичних осіб, які є позичальниками за кредитними договорами, може бути реалізоване лише шляхом прийняття актів спеціального законодавства про споживчий кредит².

Однак у рішенні КСУ від 10 листопада 2011 р. № 15-рп/2011 у справі за конституційним зверненням громадянина С. щодо офіційного тлумачення положень пп. 22, 23 ст. 1 ст. 11, ч. 8 ст. 18, ч. 3 ст. 22 Закону України «Про захист прав споживачів» у взаємозв'язку з положеннями ч. 4 ст. 42 Конституції України (справа про захист прав споживачів кредитних послуг) вказується, що дія зазначених норм поширюється на правовідносини між кредитором та позичальником (споживачем) за договором про надання споживчого кредиту, що виникають як під час укладення, так і виконання такого договору.

4.2. Відповідно до п. 23 ст. 1 Закону споживчий кредит — це кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) спо-

¹ Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах ВСУ від 30 травня 2012 р. Справа № 6-26268вов08 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24528551>.

² Брагинский, М. И. Договорное право. Книга пятая [Текст] : у 2 т. Т. 1 / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статус, 2006. – С. 373.

живачеві на придбання продукції. Споживачем є фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних із підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Права споживача у разі придбання ним продукції в кредит і особливості споживчого договору визначені ст. 11 Закону «Про захист прав споживачів». Указана стаття передбачає певні обмеження щодо споживчого кредиту, зокрема, заборону надання (отримання) споживчих кредитів в іноземній валюті (абз. 3 ч. 1 ст. 11 Закону) та перелік умов, які мають бути в договорі споживчого кредиту. Проте цей перелік не є вичерпним, оскільки інші умови визначаються законодавством¹.

4.3. До правовідносин, що випливають із договору споживчого кредиту, не застосовуються обмеження пені у грошових зобов'язаннях подвійною обліковою ставкою НБУ, передбачені Законом від 22 листопада 1996 р. № 543/96-ВР «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», оскільки вказані обмеження розміру пені поширюється на правовідносини, суб'єктами яких є лише підприємства, установи та організації незалежно від форм власності і господарювання та фізичні особи — підприємці (п. 1 резолютивної частини Рішення КСУ від 11 липня 2013 р. № 7-рп/2013 у справі за конституційним зверненням громадянина Козлова Дмитра Олександровича щодо офіційного тлумачення положень другого речення преамбули Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань»).

Стаття 1055. Форма кредитного договору

1. Кредитний договір укладається у письмовій формі.
2. Кредитний договір, укладений з недодержанням письмової форми, є нікчемним.

1. Вимоги до форми кредитного договору

1.1. Коментованою статтею визначені вимоги до форми кредитного договору та наслідки її недодержання сторонами.

За правилами коментованої статті кредитний договір укладається у *простій* письмовій формі, що не потребує нотаріального або іншого посвідчення. Вимоги до письмової форми правочину визначені ст. 207 ЦК України.

¹ Судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009–2012 рр.) від 1 лют. 2013 р. // Вісн. Верхов. Суду України. – 2013. – № 1–2.

1.2. До форми кредитного договору застосовуються загальні правила щодо письмової форми, які визначені статтями 207, 639 ЦК України. Відповідно до ч. 1 ст. 207 ЦК України письмова форма правочину може бути виражена як шляхом складання єдиного документа, підписаного сторонами, у якому викладено зміст правочину, так і кількох документів, листів, телеграм, якими обмінялися сторони.

1.3. У випадку укладання кредитного договору шляхом приєднання позичальника до стандартизованих умов надання кредиту, опрацьованих банком, виникає питання, чи не стає такий кредитний договір договором приєднання (ст. 634 ЦК України). Видається, що підстави для позитивного висновку з цього питання відсутні. Відповідно до ч. 1 ст. 634 ЦК України договором приєднання є договір, умови якого встановлені однією із сторін у формулярах або інших стандартних формах, який може бути укладений лише шляхом приєднання другої сторони до запропонованого договору в цілому.

Увага! Конститутивною ознакою договору приєднання є спосіб чи форма його укладання (шляхом приєднання до певних стандартних форм), а те, що умови договору можуть бути прийняті не інакше як шляхом приєднання сторони до договору в цілому.

Однак ані законодавством, ані практикою не виключається укладання кредитного договору шляхом спільного формування сторонами його умов¹. Тому відносити кредитний договір до договорів приєднання немає достатніх підстав.

2. Внесення змін і доповнень до кредитного договору

2.1. Вимоги щодо письмової форми є обов'язковими не тільки при укладанні кредитного договору, а й при внесенні до нього змін і доповнень. Статтею 654 ЦК України передбачається, що зміна договору здійснюється у тій самій формі, що й договір, який змінюється, якщо інше не встановлено договором або законом чи не впливає із звичаїв ділового обороту.

Стосовно підписання письмової угоди про внесення змін до кредитного договору, ВСУ вказав, що, вирішуючи спір щодо правомірності дій банку зі зміни умов кредитного договору в частині збільшення розміру

¹ Див.: Брагинский, М. И. Договорное право. Книга пятая [Текст] : в 2 т. Т. 1 / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – М. : Статут, 2006. – С. 391.

процентної ставки, необхідно перевірити, чи було передбачено таке збільшення раніше укладеним договором кредиту, чи були виконані банком усі умови договору в цій частині та дотримано порядок узгодження цього питання з боржником. У випадку, коли передбачено обов'язкове укладання письмової форми такої угоди зі зміни договору, слід враховувати вимоги статей 629, 639, 1055 ЦК України¹.

Стаття 1056. Відмова від надання або одержання кредиту

1. Кредитодавець має право відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором кредиту частково або в повному обсязі у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений.

2. Позичальник має право відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором або законом.

3. У разі порушення позичальником встановленого кредитним договором обов'язку цільового використання кредиту кредитодавець має право також відмовитися від подальшого кредитування позичальника за договором.

1. Право кредитодавця відмовитися від надання кредиту

1.1. Коментованою статтею визначені права кредитодавця на відмову від надання кредиту та позичальника на відмову від одержання кредиту. Причому ці права кредитодавця і позичальника є винятком із загального правила (ст. 525 ЦК України), що зумовлено специфікою кредитного договору. Такі права виникають у сторін вже після укладання кредитного договору.

1.2. Кредитодавець за наявності хоча б однієї з наведених нижче умов наділений правом на відмову від зобов'язання за кредитним договором у вигляді надання кредиту позичальнику.

¹ Постанова ВСУ від 23 травня 2012 р. Справа № 6-41цс12 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/24528564>.

1.2.1. *Порушення процедури визнання позичальника банкрутом*

Питання про порушення провадження у справі про банкрутство або відмову у порушенні провадження вирішується господарським судом у підготовчому засіданні шляхом постановлення ухвали, в якій вирішуються питання щодо:

- визнання вимог кредитора та їх розміру;
- введення мораторію на задоволення вимог кредиторів;
- введення процедури розпорядження майном;
- призначення розпорядника майна, встановлення розміру оплати його послуг та джерела її сплати;
- вжиття заходів щодо забезпечення вимог кредиторів шляхом заборони боржнику та власнику майна (органу, уповноваженому управляти майном) боржника приймати рішення щодо ліквідації, реорганізації боржника, а також відчужувати основні засоби та предмети застави;
- строку подання розпорядником майна до господарського суду відомостей про результати розгляду вимог кредиторів, який не може перевищувати місяця та двадцяти днів після дати проведення підготовчого засідання суду;
- дати складення розпорядником майна реєстру вимог кредиторів та подання його на затвердження до господарського суду, яка не може бути пізніше місяця та двадцяти днів після дати проведення підготовчого засідання суду;
- дати попереднього засідання суду, яке має відбутися не пізніше двох місяців та десяти днів, а в разі великої кількості кредиторів — не пізніше трьох місяців після дати проведення підготовчого засідання суду;
- строку проведення розпорядником майна інвентаризації майна боржника, який не може перевищувати двох місяців, а в разі значного обсягу майна — трьох місяців після дати проведення підготовчого засідання суду (ст. 16 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»).

1.2.2. *Наявність інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений*

Зазначені обставини пов'язуються перш за все із фінансово-економічним станом позичальника, виконанням ним зобов'язань за іншими договорами кредиту, істотним зменшенням його підприємницької діяльності. Такі обставини можуть бути як пов'язані із діями самого позичальника або інших осіб, так і не пов'язаними з нею, тобто бути об'єктивними.

Коментована стаття не тільки визначає наявність цих обставин, але й окреслює їх ступінь та наслідки — *явне* підтвердження факту своєчасного неповернення кредиту.

2. Право позичальника на відмову від отримання кредиту

2.1. Коментована стаття наділяє позичальника правом на відмову від одержання кредиту частково або в повному обсязі. Причому, якщо право кредитодавця на відмову від зобов'язання зумовлюється наявністю певних обставин і причин, то право позичальника на відмову від отримання кредиту не потребує жодного пояснення і може бути реалізоване взагалі без причин, в силу того, що позичальник не потребує кредиту.

Однак позичальник зобов'язаний повідомити про своє рішення кредитодавця у порядку і строки, визначені договором.

2.2. Здійснення позичальником права на відмову від отримання кредиту не завжди має наслідком припинення кредитного договору шляхом його розірвання, оскільки договір може передбачати (наприклад, договір про надання кредитної лінії) періодичне надання кредитних траншів, від частини яких позичальник може відмовитись.

3. Порушення цільового використання кредиту

3.1. Частина третя коментованої статті встановлює негативні наслідки для позичальника у випадку недотримання вимог щодо цільового використання кредиту. За загальним правилом кредит повинен використовуватися за цільовим призначенням. Однак обов'язок позичальника дотримуватися цільового характеру кредиту притаманний лише тим кредитним договорам, які містять умову про використання позичальником отриманих коштів лише для певної мети¹.

Стаття 1056¹. Проценти за кредитним договором

1. Процентна ставка за кредитом може бути фіксованою або змінюваною. Тип процентної ставки визначається кредитним договором.

2. Розмір процентів, тип процентної ставки (фіксована або змінювана) та порядок їх сплати за кредитним договором визначаються в договорі залежно від кредитного ризику, наданого забезпечення, попиту і пропозицій, які склалися на кредитному ринку, строку користування кредитом, розміру облікової ставки та інших факторів.

3. Фіксована процентна ставка є незмінною протягом усього строку кредитного договору. Встановлений договором розмір фіксованої процент-

¹ Див.: Ефимова, А. Г. Банковские сделки: право и практика [Текст] / А. Г. Ефимова. – М., 2001. – С. 535–536.

ної ставки не може бути збільшено банком в односторонньому порядку. Умова договору щодо права банку змінювати розмір фіксованої процентної ставки в односторонньому порядку є нікчемною.

4. У разі застосування змінюваної процентної ставки кредитор самостійно, з визначеною у кредитному договорі періодичністю, має право збільшувати та зобов'язаний зменшувати процентну ставку відповідно до умов і в порядку, встановлених кредитним договором. Кредитодавець зобов'язаний письмово повідомити позичальника, поручителя та інших зобов'язаних за договором осіб про зміну процентної ставки не пізніше як за 15 календарних днів до дати, з якої застосовуватиметься нова ставка. У кредитному договорі встановлюється порядок розрахунку змінюваної процентної ставки із застосуванням погодженого сторонами індексу. Порядок розрахунку змінюваної процентної ставки повинен дозволяти точно визначити розмір процентної ставки за кредитом на будь-який момент часу протягом строку дії кредитного договору. Кредитор не має права змінювати встановлений кредитним договором порядок розрахунку змінюваної процентної ставки без згоди позичальника.

5. Індекс, що використовується у формулі визначення змінюваної процентної ставки, повинен відповідати таким вимогам:

1) поточне значення індексу повинно періодично, але не рідше одного разу на місяць, публікуватися в засобах масової інформації або оприлюднюватися через інші загальнодоступні регулярні джерела інформації. Кредитний договір повинен містити посилання на джерело інформації про відповідний індекс;

2) індекс повинен ґрунтуватися на об'єктивних індикаторах фінансової сфери, що дозволяють визначити ринкову вартість кредитних ресурсів;

3) значення індексу повинно встановлюватися незалежною установою з визнаною діловою репутацією на ринку фінансових послуг.

6. У разі застосування змінюваної процентної ставки у кредитному договорі повинен визначатися максимальний розмір збільшення процентної ставки.

1. Динаміка статті і її дія в часі

1.1. Коментована стаття регулює питання процентів за кредитним договором, визначає види процентних ставок, порядок встановлення та зміни.

1.2. Стаття 1056¹ внесена до ЦК України Законом України від 12 грудня 2008 р. № 661-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківсько-

го вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку», який набув чинності з 10 січня 2009 р. Згідно з первісною редакцією ст. 1056¹ ЦК України встановлений договором розмір процентів не може бути збільшений банком в односторонньому порядку. Умова договору банківського вкладу щодо права банку змінювати розмір процентів на строковий вклад в односторонньому порядку є нікчемною.

Положень про поширення дії Закону на кредитні договори, укладені до набрання ним чинності, цей закон не містив, що дало судовим органам підстави сформулювати таку позицію.

Судом встановлено, що рішення про збільшення розміру процентів прийнято банком 5 січня 2009 р., тобто до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку», відповідно до якого встановлений договором розмір процентів не може бути збільшений банком в односторонньому порядку.

Відповідно до абз. 4 ч. 4 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» про зміну відсоткової ставки за споживчим кредитом споживач повідомляється кредитором письмово протягом семи календарних днів з дати її зміни.

Судом також встановлено, що датою зміни розміру процентів за кредитним договором банком визначено 1 лютого 2009 р., про таку зміну банк повідомив позивачку рекомендованим листом ще на початку січня 2009 р., тобто до дати зміни розміру процентів.

Таким чином, встановивши, що банк прийняв рішення про збільшення розміру процентів за кредитним договором відповідно до умов договору й до набрання чинності Законом, яким встановлено заборону збільшення банком розміру процентів в односторонньому порядку, та про це повідомив позивачку в передбачений Законом України «Про захист прав споживачів» строк, тому порушень закону зі сторони банку немає¹.

1.3. Виходячи із закріпленого Конституцією України принципу незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів (ч. 1 ст. 58), усі рішення банку в будь-якій формі (постанова, рішення, інформаційний лист) щодо підвищення процентної ставки в односторонньому порядку є неправомірними лише з 10 січня 2009 р. (абз. 2 п. 28 Постанови Пленуму ВССУ від

---

¹ Постанова ВСУ від 23 травня 2012 р. № 6-38ц12, п. 6 Інформаційного листа ВССУ від 27 вересня 2012 р. № 10-1393/0/4-12 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин».

30 березня 2012 р. № 5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин»).

1.4. В узагальненні судової практики розгляду цивільних справ, що випливають із кредитних правовідносин, зазначається таке.

Якщо кредитний договір був укладений до 10 січня 2009 р. і в ньому сторони досягли домовленості про те, що банк має право в односторонньому порядку змінити проценту ставку, то це вже є домовленістю сторін. Якщо банком прийнято таке рішення до 10 січня 2009 р. (при підтвердженні цього юридичного факту відповідними доказами), а позичальник отримав повідомлення після цієї дати, то це є лише механізмом виконання цієї домовленості. У цьому разі важливим є визначений договором механізм виконання цієї домовленості: отримання повідомлення та, відповідно, прийняття пропозиції позичальником, чи укладання шляхом підписання додаткової угоди щодо підвищення процентної ставки.

У будь-якому випадку всі зазначені вище обставини (підписання додаткової угоди про зміну процентної ставки, повідомлення про це боржника, поведінка сторін після зміни процентної ставки) мають враховуватись судом у сукупності, але визначальним при вирішенні питання щодо правомірності такої зміни в контексті Закону України від 12 грудня 2008 р. № 661 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» є саме дата рішення про зміну ставки банком (а саме до 10 січня 2009 р.)¹.

Як бачимо, автори узагальнення уникали чітких відповідей на питання щодо правомірності односторонньої зміни банком процентних ставок, застосовуючи досить приблизні формулювання. У рішеннях з конкретних справ наводиться більш чітко викладення.

Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 5 ЦК України акти цивільного законодавства регулюють відносини, які виникли з дня набрання ними чинності.

9 січня 2009 р. набрав чинності Закон України № 661-VI від 12 грудня 2008 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку».

Зазначеним Законом ЦК України доповнено ст. 1056¹ «Проценти за кредитним договором», відповідно до частин 2 та 3 якої встановлений договором роз-

¹ Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин [Електронний ресурс] : підготов. суддею ВСУ Д. Д. Луспеником та головним консультантом відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики З. П. Мельник, канд. юрид. наук, затв. суддями Судової палати у цивільних справах ВСУ. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/1E6E164907ADC7BBC2257B7C004A74D2](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/1E6E164907ADC7BBC2257B7C004A74D2).

мір процентів не може бути збільшений банком в односторонньому порядку. Умова договору щодо права банку змінювати розмір процентів в односторонньому порядку є нікчемною.

Судом першої інстанції встановлено, що 16 листопада 2007 р. позивач уклав із відповідачем кредитний договір № МН-15-07, за яким одержав строком до 15 листопада 2012 р. 150 тис. грн на споживчі цілі з умовою сплати за користування кредитом процентів у розмірі 17% річних, 18 грудня 2007 р. О. уклав із ЗАТ КБ «ПриватБанк» кредитний договір № МН-17-07, за яким одержав строком до 15 грудня 2010 р. 100 тис. грн на споживчі цілі з умовою сплати за користування кредитом процентів у розмірі 17% річних; пунктами 2.3.1 кредитних договорів передбачене право банку в односторонньому порядку збільшувати розмір процентної ставки за користування кредитом при зміні кон'юнктури ринку грошових ресурсів в Україні.

Також встановлено, що листами, які датовані та направлені позивачу 8 січня 2009 р., ЗАТ КБ «ПриватБанк» повідомив О. про те, що з 1 лютого 2009 р. процентні ставки за кредитами для нього становитимуть 30% річних.

Проценти за користування кредитами у розмірі 30% річних ЗАТ КБ «ПриватБанк» розпочав нараховувати позивачу з 1 лютого 2009 р.

Задовольняючи позов, суд першої інстанції виходив із того, що на час направлення позивачу листів щодо збільшення процентних ставок 8 січня 2009 р., ЗАТ КБ «ПриватБанк» було достовірно відомо про те, що 9 січня 2009 р. набирає чинності Закон України № 661-VI від 12 грудня 2008 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку» і збільшення банком розміру процентів за кредитними договорами в односторонньому порядку з 1 лютого 2009 р. є незаконним, оскільки на той час уже була чинною ст. 105б¹ ЦК України про заборону таких дій.

При встановленні зазначених фактів судом не було порушено норм процесуального права, правильно застосовано норми матеріального права.

Враховуючи наведене, ВСУ касаційну скаргу О. задовольнив, рішення апеляційного суду Полтавської області від 4 лютого 2010 р. скасував, залишивши в силі заочне рішення Миргородського міськрайонного суду від 13 жовтня 2009 р.¹

Суди також вважають неправомірним зміну банком процентної ставки, коли рішення про збільшення процентної ставки було прийнято банком до введення законодавчої заборони, але фактичне підвищення ставки позичальнику відбулося вже після відповідної дати.

¹ Ухвала колегії суддів ВСУ від 3 листопада 2010 р. Справа № 6-8491св10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/12253236>.

Наказом Голови правління ЗАТ КБ «ПриватБанк» та Голови правління ЗАТ «А-Банк» від 5 січня 2009 р. «Про зміну процентної ставки по діючим кредитам бізнесу "Іпотечне кредитування" та "Авто в кредит", мікрокредитуванні, видані у гривнях» було збільшено процентні ставки за діючими кредитами.

З 1 лютого 2009 р. ЗАТ КБ «ПриватБанк» розпочав нараховувати 0. проценти за користування кредитом у розмірі 25,48 % річних.

Установивши, що на виконання п. 2.3.1 кредитного договору ЗАТ КБ «ПриватБанк» 9 січня 2009 р. направив 0. повідомлення про збільшення процентної ставки за кредитним договором з 16,08% річних до 25,48 % річних та фактично розмір процентів за кредитним договором у односторонньому порядку банком був збільшений з 1 лютого 2009 р., хоча на цей час була чинною ст. 1056¹ ЦК України, яка забороняє банку збільшувати встановлений договором розмір процентів в односторонньому порядку, апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про недійсність підвищення процентної ставки ЗАТ КБ «ПриватБанк» в односторонньому порядку за кредитним договором від 10 жовтня 2007 р. з 16,08 % до 25,48 % річних та зобов'язання ЗАТ КБ «ПриватБанк» провести перерахунок процентів за зазначеним кредитним договором з розрахунку 16,08% річних.

У зв'язку з цим колегія суддів ВСУ касаційну скаргу банку відхилила¹.

Змістовно відмінні висновки простежуються в інших справах ВССУ та ВСУ.

Судом встановлено, що 25 квітня 2008 р. між сторонами укладено кредитний договір, за умовами якого позивач отримав кредит на суму 66 180 грн терміном на п'ять років зі сплатою 1,42% на місяць на суму залишку заборгованості за кредитом.

Пунктом 2.3.1 цього договору передбачено право банку в односторонньому порядку збільшувати розмір процентної ставки за користування кредитом при зміні кон'юнктури ринку грошових ресурсів в Україні.

25 грудня 2008 р. банком було прийняте рішення про підвищення з 1 лютого 2009 р. процентної ставки за укладеним з позичальником кредитним договором, про що в той же день йому було надіслано повідомлення. Отже, банком рішення про підвищення процентної ставки за кредитним договором було прийнято до набрання чинності законом, відповідно до якого умова договору щодо права банку змінювати розмір процентів в односторонньому порядку є нікчемною.

---

¹ Ухвала Колегії суддів ВСУ від 16 лют. 2011 р. Справа № 6-2427св10 [Електронний реєстр] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/15166404>.

Суд на зазначені положення закону та обставини справи уваги не звернув та помилково застосував до спірних правовідносин закон, який застосуванню до них не підлягає, що відповідно до вимог ст. 341 ЦПК України є підставою для скасування судового рішення, з ухваленням нового рішення про відмову в задоволенні позову¹.

Аналогічна позиція викладена у рішенні ВСУ².

Узагальнюючий висновок викладено в ухвалі ВССУ від 19 червня 2013 р.

Якщо сторонами кредитного договору досягнуто домовленості з усіх його умов, у тому числі щодо збільшення банком в односторонньому порядку процентної ставки за кредитним договором з дотриманням певної процедури, то такі умови повинні виконуватися сторонами з моменту досягнення домовленості, тобто з моменту підписання договору.

Якщо умовами кредитного договору, щодо яких сторони дійшли згоди під час його укладення, передбачено право банку в односторонньому порядку збільшувати розмір процентної ставки за користування кредитом у разі настання певних умов із додержанням установленної кредитним договором процедури повідомлення позичальника, то збільшення банком розміру процентної ставки за цим кредитним договором в односторонньому порядку є правомірним за умови, що рішення банку про таку зміну розміру процентної ставки було прийнято до набрання чинності Законом № 661-VI від 12 грудня 2008 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку»³.

Увага! У судів немає єдиного підходу щодо правомірності зміни банком процентної ставки, у випадку, коли рішення про таку зміну було прийнято банком до набрання чинності Законом № 661-VI від 12 грудня 2008 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому

¹ Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах ВССУ від 11 лип. 2012 р. [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25586392>.

² Рішення Колегії суддів Судової палати у цивільних справах ВСУ від 22 груд. 2010 р. Справа № 6-36681св10 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/13087210>.

³ Ухвала колегії суддів Судової палати у цивільних справах ВССУ від 19 черв. 2013 р. Справа № 6-13276св11 [Електронний ресурс] // Єдиний державний реєстр судових рішень України. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/31961239>.